

5. Пирог О.В., Катан Л.І. Сталий соціально-економічний розвиток України в умовах формування інвестиційної політики держави / О.В. Пирог, Л.І. Катан [Електронний ресурс] – 2008. - №4-2. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Apre/2008_4_2/63.pdf.

6. Андренко Е.А. Интегральная оценка уровня социально-экономического развития муниципальных образований на примере Харьковского региона / Е.А. Андренко // Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник. - 2008. - № 82. – С.68-75.

7. Поповкін В.А. Аванпроект економічного районування України / Поповкін В.А., Калитенко А.П., Розинка В.О. - НІСД, 1994. – Вип. 24. – 78 с.

8. Соколов Н.А. Прогнозирование показателей социально-экономического развития региона: моногр. / Н.А. Соколов. – Сумы, ИТД «Университетская книга» - 2005. – 79 с.

9. The World Competitiveness Yearbook / Edition IMD – International, Lausanne, Switzerland, 1997. – 2006.

10. Артеменко В.Б. Методи інтегральної оцінки якості життя населення в управлінні регіональним розвитком / В.Б. Артеменко // Регіональна економіка. – 2002. - №1. – С. 166-177.

Рецензент докт. екон. наук, професор Ефремов А.В.

334.732.3:637.1/3:006.83

*Місюк М.В., к.е.н., доцент,
Солтинський О.М., асистент,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
м. Кам'янець-Подільський*

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАГОТІВЛІ СИРОВИНИ ТА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Молокопродуктовий підкомплекс АПК Хмельниччини займає важливе місце в економіці регіону. Область має сприятливі природно - економічні умови для розвитку молочного скотарства та належну базу для переробки молока, яку представляють 16 великих молокопереробних підприємств. Хмельницька область щорічно забезпечує майже 5,3% від загального обсягу валового надою молока в аграрному секторі економіки. Враховуючи те що в регіоні основними виробниками молока є особисті селянські господарства, то виникає проблема вдосконалення системи заготівлі сировини до існуючих вимог. Серед відомих вітчизняних дослідників, праці яких присвячені вирішенню проблем, що мають місце в молокопродуктовому підкомплексі слід відмітити О. Амосова, В. Андрійчука, В. Богачова, В. Бойка, В. Гончарова, О. Крисального, І. Лукімова, В. Месель-Веселяка, М. Маліка, О. Могильного, Г. Підлісецького, П. Саблука, В. Ткаченко, В. Юрчишина та ін. Проте вирішення науково-практичного завдання забезпечення дієвості системи заготівлі сировини та якості молокопродукції не завершено, що надає можливість здійснити подальші розробки в окресленій галузі сучасної науки та практики.

Аналіз молокопродуктового підкомплексу Хмельницької області виявив погіршення сировинної бази, в результаті чого у більшості переробних підприємств виникли проблеми щодо завантаження виробничих потужностей (за останні 3 роки біля 50%). Одним з резервів зміцнення сировинної бази і підвищення конкурентоспроможності молокопереробного підприємства є зменшення негативного впливу на ефективність переробки молока такого чинника, як сезонність виробництва сирого молока. Нерівномірне поступлення молока протягом року не дозволяє підкомплексу реагувати на зміни кон'юнктури споживчого ринку. Управління сезонністю виробництва молока, що базуватиметься на циклічних фізіологічних процесах корів є єдиним виходом в даній ситуації. Провідна роль у цьому процесі повинна відводитись зооветеринарним заходам з використанням досягнень науки і досвіду провідних світових виробників молока, що дасть змогу вести коливання обсягів виробництва молока протягом року до мінімуму.

На сучасному етапі розвитку молокопродуктового підкомплексу державі відведена специфічна роль регулювання процесу реалізації молока як продукції сільського господарства. Якщо в умовах ринкових відносин під час збуту значної частини продукції між сільськогосподарським товаровиробником і кінцевим споживачем з'явилась велика кількість торгівельно-посередницьких організацій, які отримують основну частину прибутку, то в ланці виробник – споживач молока цього немає. В умовах відсутності конкуренції з боку торгівельно-посередницьких організацій

молокопереробні підприємства, користуючись монопольним становищем, свідомо занижують закупівельні ціни на сире молоко.

Проблеми, з якими зіштовхнулася молокопереробна галузь, та пошук шляхів для їх вирішення, безпосередньо пов'язані зі станом сировинної бази. Ці проблеми умовно можна поділити на два блоки:

вступ України до СОТ і поглиблення інтеграції з ЄС, накладає на сільське господарство велике коло додаткових зобов'язань і специфічних обмежень;

негативні наслідки подрібнення аграрних формувань у процесі проведення аграрної і земельної реформ, що супроводжувалося спадом виробництва, переходом до архаїчних технологій вирощування сільськогосподарської продукції й суттєвим погіршенням її якості.

До цього переліку слід додати ще один блок: зовнішні умови підприємницького середовища, вплив політичних процесів на орієнтири в зовнішньоекономічній діяльності, законодавча нестабільність. Прогнозні тенденції в контексті вступу України до СОТ, розвитку світового ринку молока на найближчі 20 років [1] визначають посилення конкуренції з боку іноземних товаровиробників і зміну системи перерозподілу сегментів світового ринку. Українські товаровиробники можуть зазнати поразки у конкурентній боротьбі в недалекому майбутньому, тому лідерам вітчизняного ринку необхідно змінювати свої стратегії уже сьогодні, орієнтуючись на технології, якість, новизну, традиції, нові тенденції в споживанні тощо.

Проведений аналіз стану виробництва молока в господарствах населення (табл.1), що є основою сировинної бази молочної промисловості, виявив низку проблем у цьому секторі.

Таблиця 1

Виробництво молока усіма категоріями господарств, тис. тонн

	Рік						
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2009 до 2000р./±
В усіх категоріях господарств							
Україна	12657,9	13714,4	13286,9	12262,1	11761,3	11603,6	-1054,3
Хмельницька область	656,6	722,5	688,6	638,7	624,9	620,8	-35,8
Питома вага області, %	5,2	5,3	5,2	5,2	5,3	5,3	0,1
Сільськогосподарські підприємства							
Україна	3668,7	2582,5	2454,0	2178,0	2089,9	2236,6	-1432,7
Хмельницька область	194,3	129,4	120,3	99,3	97,4	101,2	-93,1
Питома вага області, %	5,3	5,0	4,9	4,5	4,7	4,5	-0,8
Господарства населення							
Україна	8989,2	11131,9	10832,9	10084,1	9671,4	9367,0	+377,8
Хмельницька область	462,3	593,1	568,3	539,4	527,5	519,6	+57,3
Питома вага області, %	5,1	5,3	5,2	5,3	5,5	5,5	0,4
Питома вага господарств населення в загальному обсязі виробництва молока, %	70,4	82,0	82,5	84,4	84,4	83,6	13,2

Перспектива розвитку молочної галузі не передбачає нарощування обсягів виробництва молока господарствами населення, однак поліпшення ефективності господарювання - один із напрямів реалізації заходів із зміцнення сировинної бази молочної промисловості та рівня її конкурентоспроможності на світовій арені. Розглянемо заходи щодо усунення негативного впливу організаційно-виробничих та економічних проблем на ефективність молочної скотарства в особистих селянських господарствах (рис. 1).

У багатьох районах областей Подільського регіону більшість господарств населення розраховує на допомогу сільськогосподарських підприємств, які ще збереглися в межах певної територіальної одиниці. Підприємства допомагають селянам у заготівлі кормів, підтримують, або ж просто виділяють землю під пасовища, забезпечують транспортом, надають послуги під час жнив тощо. З одного боку, це пояснюється частковим збереженням соціальної ролі сільськогосподарських підприємств у розвитку села, з іншого - селяни виступають орендодавцями земельних і майнових паїв, тобто їх пов'язують з підприємствами економічні взаємовідносини.

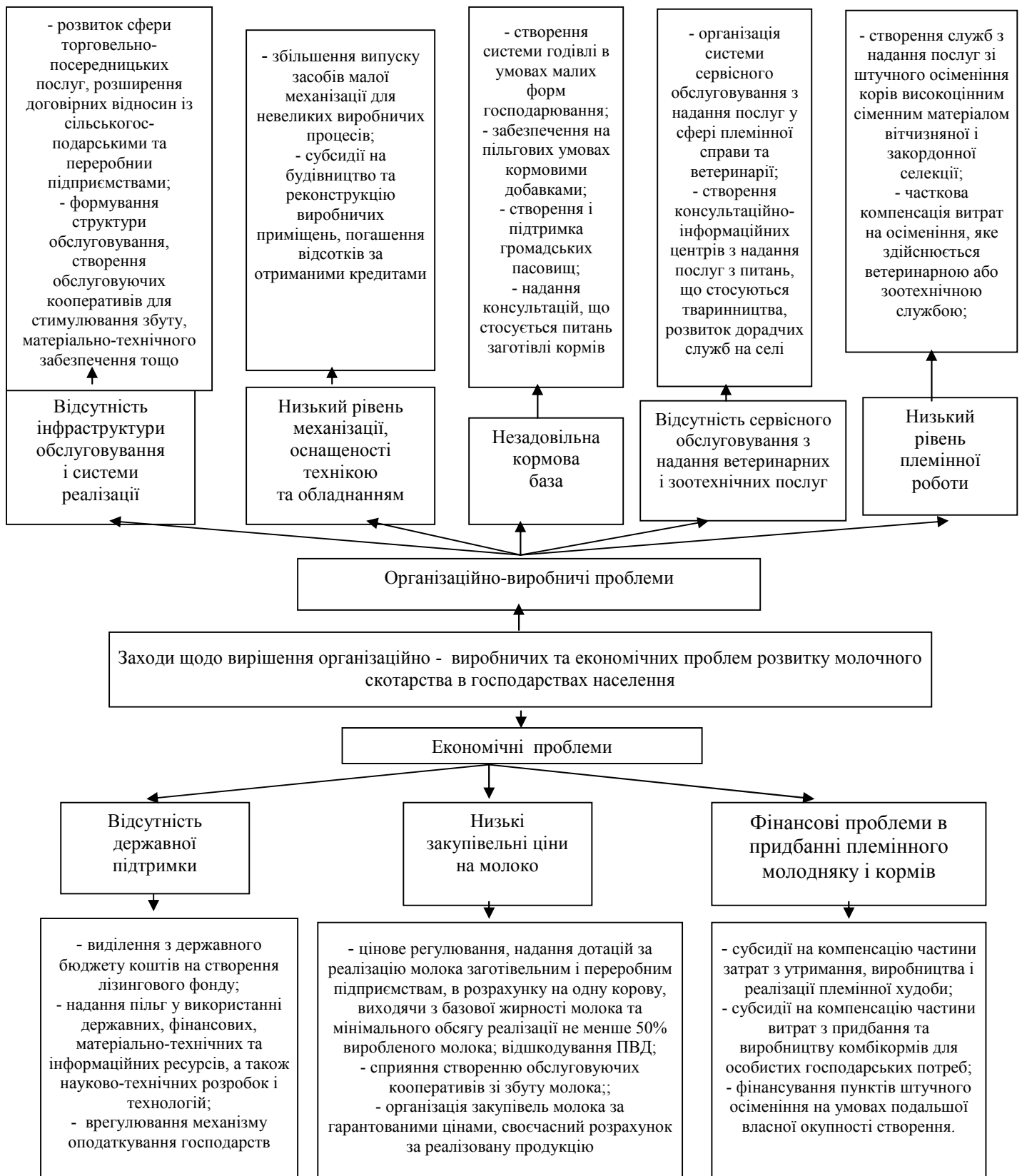

Рис. 1. Заходи щодо вирішення організаційно-виробничих та економічних проблем розвитку молочного скотарства в господарствах населення

Беручи до уваги сталий характер структури поголів'я, що утримується сільським населенням Хмельниччини, тобто 76% основне стадо (корови, нетелі, бугаї) і - 23,8% молодняка (до року) виникає потреба кооперації в інтересах всіх виробників (рис. 2).

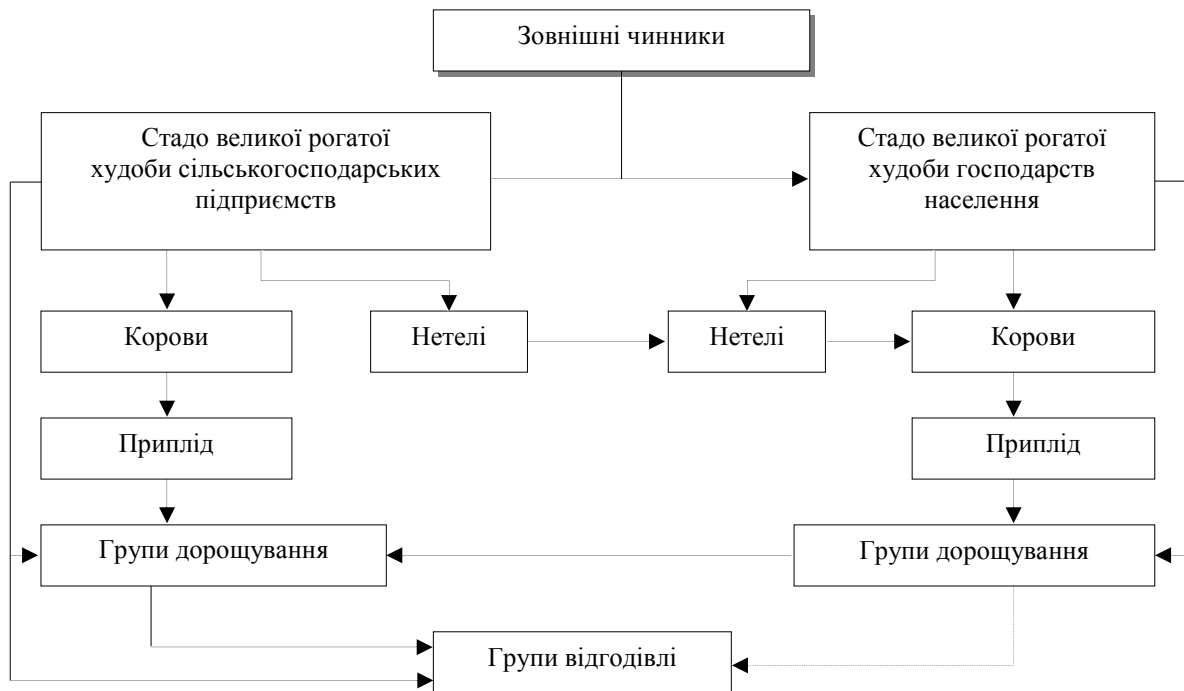

Рис. 2. Схема-модель міжгосподарських зв'язків по виробництву молока

-----> основні зв'язки   —> зв'язки випадкові

За такої схеми отриманий в особистих господарствах населення молодняк в тому числі і телички реалізується не на "колгоспному" ринку як молочна чи маловагова телятина, а надходить на дорощування і відгодівлю у сільськогосподарське підприємство. При цьому одночасно вирішується декілька основних проблем. Підприємство має можливість збільшувати стадо корів для збільшення виробництва молока. Водночас за рахунок закупівлі телят у населення можна створити досить великі вікові групи дорощування і відгодівлі. Це – дуже важливий фактор. Для переконливості тези наведемо такі дані. Якщо господарство має приміром 200 корів, то це значить, що протягом року воно отримає близько 160 телят з яких згідно середніх статистичних даних (за 2006 – 2009р.р.) по Хмельницькій області у січні місяці надійде 11,2%, або 18 телят, у лютому - 12,4%, або 20 телят, у липні - 9,2%, або 15 телят, у вересні -3,1%, або 5 телят і т.д. Оскільки селянські господарства району нині утримують у 4,8 раза більше корів при вищому виході телят від основного стада, то майже втричі збільшуються вікові групи молодняка в суспільному секторі, за умови його закупівлі, а за рахунок цього можна запровадити відповідні технології годівлі й утримання, ефективніше використати обслуговуючий, в тому числі зооветеринарний персонал. Адже немає сумніву, що створюючи умови для одночасного одержання більшої маси продукції, в даному випадку виробництво молока, ми створимо умови для дії закону, згідно з якими крупнотоварне виробництво завжди має переваги над дрібним. Населення при цьому нічого не втрачає, одержуючи відповідну оплату за реалізований молодняк. Навпаки, залишивши "чистий" гурт молочного стада, воно зменшує потребу в кормах, а годівля набуває орієнтованого молочного напрямку, що не може не вплинути на продуктивність худоби, й одержить від цього стабільний економічний ефект.

У системі заходів щодо підвищення ефективності виробництва молока в господарствах населення особлива роль повинна відводитися місцевим органам державної влади. Проаналізувавши основні напрями державної політики органів місцевого самоврядування щодо розвитку тваринництва, виділимо основні заходи, пов'язані з подальшим розвитком молочного скотарства.

Подальша реалізація програм сервісного обслуговування худоби населення (на виконання Указу Президента України від 17 лютого 2001 року № 100/2001 «Про заходи щодо стабілізації на споживчому ринку та розвитку тваринництва у 2001-2002 роках»). Реалізація програм повинна спрямовуватись на:

- прискорення створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з обов'язкового надання ветеринарних послуг, з реалізації медикаментів і профілактичних заходів, селекції та відтворення стада, постачання преміксів для тваринництва;
- завершення реформування дільничних лікарень ветмедицини;

розробку і погодження з сільськими радами графіка обслуговування худоби населення ветустановами у віддалених селах і хуторах;

виділення коштів із бюджетів району, селищних рад на ветеринарні заходи з профілактики інфекційних захворювань і сервісного обслуговування худоби населення;

вирішення питань облаштування пунктів штучного осіменіння худоби у населених пунктах, де утримується більше 200 корів і телиць;

компенсацію молокопереробними підприємствами витрат на штучне осіменіння худоби здавачів молока в розмірі 70 % його вартості;

паспортизацію великої рогатої худоби і коней в господарствах населення району.

Підтримка особистих селянських господарств з боку органів місцевої влади безпосередньо залежить від відсотка профінансованих коштів, передбачених на реалізацію цих заходів та успішної співпраці з основними заготівельниками молока в певній місцевості. Основи, закладені в напрями розвитку тваринництва районів, потребують комплексного підходу та одночасного застосування в рамках цілісної програми розвитку галузі на рівні держави.

Так, згідно із Законом України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р." виділено основні напрями підвищення ефективності діяльності суб'єктів аграрного сектора до 2015 р., однак вони стосуються скоріше сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств [2]. Особисті підсобні господарства як важливий резерв молочної галузі підпадають під заходи державної політики опосередковано.

Проблема сировини для молочної галузі постійно загострюється, при цьому найбільшим дефіцитом є сире молоко найвищої якості. У зв'язку з цим провідним виробникам молочної продукції необхідно налаштуватися на створення високотоварних і технологічних молочних ферм.

Молокопереробні підприємства не в змозі усунути недоліки в організації виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах, однак підтримати їх у важкій ситуації повинні і можуть через, розвиток коопераційних та інтеграційних зв'язків.

Якщо розглядати молочну галузь як єдиний організм, то вона охоплюватиме як виробників молока і переробні підприємства, так і інші підрозділи, між якими відбувається кругообіг як молочної продукції, тари, упаковок, обладнання тощо, так і коштів із подальшим розподілом отриманих доходів. За розрахунками науковців, оптимальна структура розподілу доходів має бути такою: сільськогосподарські підприємства - 52%; переробні заводи - 44%; витрати на апарат управління - 1%; резервний фонд - 3% [3]. На сьогодні картина суттєво різниться від оптимального рівня й основна частка доходів припадає на молокопереробні підприємства.

Сучасні перетворення, що відбуваються у господарському комплексі України під впливом процесів інтеграції та глобалізації, супроводжуються появою нових вимог до якості продукції, що виробляється, аграрними підприємствами та її конкурентоспроможності. У процесі заготівлі молока у різних категоріях господарств виникає потреба в постійному контролі за якістю молока.

Вирішення питання контролю за безпекою та якістю молочної продукції на сучасному етапі, коли основними виробниками молока є господарства населення, можливе за умови створення у селах стаціонарних пунктів із заготівлі та охолодження молока (наприклад, танків-охолоджувачів), які дозволили б:

охолоджувати молоко одразу ж після доїння ($4\text{ C} < 3\text{ год.}$);

поліпшувати і дотримуватись гігієнічних стандартів отримання молока;

продовжити час зберігання молока;

зменшити транспортні витрати на заготівлю молока;

збільшити якість сирого молока, що йде на переробку;

збільшити прибуток господарств і молокопереробних підприємств;

збільшити кількість якісного молока, яке йде на переробку від окремого господарства або ж заготівельного пункту [4].

Підвищення якості молока може відбуватися в рамках використання однієї із систем управління якістю: GMP (добра виробнича практика), HACCP (аналіз ризиків і управління (контроль) в критичних точках), а також QMS (система менеджменту якості) відповідно до вимог стандарту ISO 9001, які для молочної галузі є найактуальнішими і з кожним роком все більше використовуються в багатьох країнах.

Позитивним прикладом підвищення якості молока може стати досвід Польщі, яка на момент вступу до ЄС суттєво посилила контроль за якістю молочної продукції. У країні діє комплексна система кредитування виробників молока й молокозаводів, спрямована на створення та

облаштування заготівельних пунктів. У 2008 р. середня сума кредитів, виданих центрами дорадництва на створення молокоприймальних пунктів, становила біля 20 тис. злотих.

Подальший розвиток молочної галузі неможливий без підтримки й сприяння державних органів влади на усіх рівнях - від селищної ради до загальнодержавного.

Основними резервами підвищення конкурентоспроможності молочного сектора України та молокопереробних підприємств є: насиченість внутрішнього ринку дешевою та якісною сировиною й якісними молочними продуктами; посилення концентрації виробництва; підвищення продуктивності праці на фоні зростання купівельної спроможності населення.

Література

1. Бегг Дж. Инновационные технологии или сохранение традиций. Кто победит? / Дж. Бегг // Молочная промышленность. – 2006. - №4. - С.42-45.

2. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України.- Режим доступу: www.minagro.kiev.ua/page/?3800

3. Ільчик М.М. Прогноз попиту та пропозиції молокопродуктів: продовольче споживання, експорт та обсяги виробництва / М.М. Ільчик // Аграрна наука і освіта. – 2003. - № 3-4. -С.106-111.

4. Железняк А.М. Управління якістю молока та молокопродуктів / А.М. Железняк // Збірник наукових праць / За ред. М.І. Бахмата. – Кам'янець – Подільський: Абетка, 2006. - С. 212 - 214

5. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України www.kmu.gov.ua

Рецензент докт. екон. наук, професор Лотоцкий И.И.

338.24

*Овчаренко Л.О., к.е.н., доцент,
Донецький інститут туристичного бізнесу*

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ
РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ**

Рекреаційні ресурси є основою рекреаційного потенціалу. Їх відтворення та збереження забезпечує стійкість екологічних систем та безпосереднім образом пов'язане з рівнем здоров'я населення. Ефективне використання рекреаційних ресурсів передбачає проведення державної політики відновлення здоров'я працівників при відтворенні та збереженні цих ресурсів. В Україні планування нових рекреаційних зон майже не проводиться, а використання вже існуючих рекреаційних територій подекуди призводить до негативних наслідків для екологічних систем.

Рекреація в Україні традиційно провадилася у формі курортного оздоровлення. За радянських часів курортне будівництво здійснювалося практично в усіх регіонах України. Курортна медицина як самостійна гілка медичної науки і практики, що спрямовані на медичну реабілітацію з використанням усіх рекреаційних ресурсів, є загальновідомим надбанням нашої держави, яке, на жаль, не поліпшується за роки незалежності. З іншого боку, така важлива гілка рекреації як туризм та туристична індустрія тільки планувалися як нова прибуткова галузь економіки, проте й до нині доходи від туризму залишаються незначними у порівнянні з країнами, де туристична індустрія є розвинутою.

Наявні в Україні рекреаційні ресурси є передумовою для формування розвинутої рекреаційної інфраструктури. Проте успішність цього процесу багато в чому залежатиме від того, наскільки ефективно здійснюватиметься планування рекреаційних територій. Тільки науково обґрунтований підхід до територіального планування у сфері рекреації дозволить досягти кількісних та якісних результатів, що забезпечать високий рівень розвитку рекреаційної сфери.

Організація повноцінного відпочинку з метою зміцнення здоров'я населення за рахунок збільшення контактів людини з навколишнім середовищем стає дедалі актуальнішою як в теорії економічної науки оздоровлення, або рекреаційної науки, так і в практиці, тобто рекреаційній діяльності.

Рекреаційний потенціал України та рекреаційні ресурси були предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців таких, як О.О. Бейдик, А.Г. Охріменко, О.І. Гулич. Питаннями, пов'язаними з